

Makten över planeringen

Hearing om Stockholm inför ett nytt decennium i ABF-huset 7/4 2010 med Per Ankersjö, centerpartiet, Anders Bodin, Skönhetsrådet, Björn Elmbrant, journalist och författare, Lena From, Stockholm konst, Cecilia Obermüller, miljöpartiet, Susanne Victorin, NCC och Alexander Woolodarski, planarkitekt, Stadsbyggnadskontoret. Samtalsledare Cristoffer Barnekow och Carl Tham.

Z-salen var full och överfull när Stockholms framtid skulle diskuteras på onsdagskvällen. Utanför de hårdbevakade dörrarna trängdes grupper av upprörda människor som inte fick plats och inne i salen satt folk på golvet och i trapporna upp till podiet. Trycket var enormt, talarna avbröts av applåder och burop och stämningen var på topp.

Susanne Victorin, byggnadschef på NCC inledde med att säga att vi alla delar ett gemensamt ansvar för infrastrukturen, det offentliga rummet och bostäderna – det är detta som är innebörden av att bo i en stad. Framtiden är komplicerad pga av befolkningsökningen. Snart kommer Stockholmsregionen att ha 2 miljoner invånare, varav en miljon i Stockholms stad, som idag rymmer 800 000 invånare. Hon ville bygga både hyreslägenheter och bostadsrätter för att möta behoven och ge valfrihet – men har de flesta verkligen råd med bostadsrätter? Carl Tham påminde om det numera bortlagda målet att bostadskostnaden inte skulle få ta mer än 25 procent av inkomsten. Han ville veta om det fanns någon lågprissatsning på gång för studenter, ungdomar, ensamstående osv varpå svarades att boendekostnaderna till stor del avgörs av gällande regelverk som driver upp kostnaderna. Susanne Victorin sade att byggande är en process som fungerar bäst när samarbetet mellan arkitekt och byggare odlas. Hon pläderade även för en ”flerkärnig” stad där attraktiva centra skapas även utanför tullarna. Innerstaden kan inte bära allt.

Per Ankersjö, (c), bosatt på Södermalm, hade tidigare gjort sig känd som förespråkare för höghus i stadsdelen och det stod han fortfarande för – vi måste tillåta fler uttryck i staden var hans ledande paroll som han återkom till under kvällen, varesig det gällde kallbadhus i Riddarfjärden eller att bygga på höjden. Han ansåg dock att alltför mycket pengar läggs på utvecklingen av innerstan, att Slussens ombyggnad inte får tillåtas bli för dyr, eftersom behovet av bostäder måste prioriteras. Stockholm blir inom kort en miljonstad med en befolkningsökning på 200 000 personer – de måste ha någonstans att bo, underströk han.

Diskussionen kom därefter ett tag att handla om Stockholms siluett och mötet mellan staden och vattnet som det som ger Stockholm dess unika karaktär. Risker för igenbyggnad av Klara sjö i samband med utvecklingen av västra city med Stockholm Waterfront framhölls som avskräckande exempel.

Christoffer Barnekow undrade varför just en centerpartist i fullmäktige var den som ivrigast förespråkade höghus etc, om detta berodde på att när centern kom till stan så ville man verkligen att det skulle vara stad och inte landet där också? Per Ankersjö svarade att Stockholm måste förbli en öppen stad, men att en befolkningsökning på 200 000 krävde att staden kunde erbjuda sina invånare ett bra liv.

Lena From, tidigare arkitektjournalist, numera ledare för Stockholm konst, som svarar för för den konstnärliga utsmyckningen av det offentliga rummet, betonade vikten av att den konstnärliga satsningen kom in tidigt i processen, inte bara i efterhand som en marginaliserad ”utsmyckning.” Det konstnärliga måste finnas med redan i samband med markanvisningen och konstnärerna måste samarbeta med både arkitekt, landskapsarkitekt och byggare, framhöll hon. Varpå Carl Tham undrade om inte detta mest var en ”skönandarnas suck” utan någon riktig förankring bland de berörda. Lena From ville dock betona att man måste se stadsplaneringen som en helhet där konsten utgör en naturlig del och hon hänvisade till det pågående arbetet med Slussens framtida utformning där diskussioner pågår om behovet av kultur inom kulturförvaltningen i samband

med att förslaget till ombyggnad är ute på plansamråd. Diskussioner förs där om husens höjd och det offentliga rummets utformning och funktion.

Anders Bodin, arkitekt och ordförande i Skönhetsrådet citerade som sin devis följande visa ord: ”Den goda smaken är vår fiende – skönheten är vårt mål”. I denna anda såg han på Stockholm. Han fick frågan om hur lång tid det tar för ett hus att förvandlas från ”förskräckligt” till en accepterad och omtyckt del av stadsmiljön och svarade prompt 30 år. Den tid, förklarade han senare, som det tar innan ett hus måste renoveras. Som exempel på Skönhetsrådets inflytande tog han ett hus vid Slottsbacken där man tog bort ett par våningar för att inte utsikten över Skeppsbron skulle skymmas. Själv hade han ändrat sig när det gällde Globen, som han först varit emot men sedan betraktat som en kul grej. En genomgång hade visat att under 40 års verksamhet hade Skönhetsrådet haft en påverkan i 30 procent av de fall man engagerat sig i. Han fick frågan om han trodde att de nya planerna för Slussen skulle kunna stoppas och svarade ja – Slussen kunde bli en ny almstrid!

Björn Elmbrant, som helt nyligen kommit ut med en biografi över finansborgarrådet Hjalmar Mehr, som fått skulden för rivningen av Klara, underströk att Mehr också varit visionär och satsat rätt, exempelvis när det gällde byggandet av t-banan som fått avgörande betydelse för kommunikationerna i staden. Beslut om t-banan togs mitt under brinnande krig, 1941, och utan att staden hade ett öre på fickan, tvärtom var Stockholm då en fattig stad, men det var Mehr som genomförde denna framsynta satsning under sin tid som finansborgarråd på femtio-sextiotalet, en satsning i modernismens tecken, vilket även gällde cityomvandlingen i Le Corbusiers anda – men där blev det inte lika lyckat.

Björn Elmbrant vände sig dock mot den massmediala dramaturgin där någon utpekades som den onde och någon annan som den gode – processen är långt mer komplicerad, framhöll han, och Hjalmar Mehr var inte ensam ansvarig för vad som skedde. Han fick bli syndabocken, därför att han alltför sent insåg vartåt opinionen lutade, men under de första tio åren rådde full politisk enighet i Stadshuset om vad som måste ske. Alla var för rivningarna, alla ville modernisera och sanera Stockholm.

För Hjalmar Mehr var Stockholms omvandling ett socialt projekt och Elmbrant undrade om det var någon som drev stadsbyggnationen som ett socialt projekt idag. Nu är det exploateringsintresset som dominerar, och husbyggande som spekulation, sade han, och hänvisade som många andra till Stockholm Waterfront. Gabriel Romanus (fp) i publiken spädde på genom att påpeka att det var ägaren staten som drivit upp kostnaderna för byggnationen både i västra city och i Norra stationsområdet och han undrade om inte staten kunde vara lite generösare med sin mark om nu Stockholm var ett riksintresse.

Björn Elmbrant sade att det var tre saker som framför allt måste styra det framtida byggandet i Stockholm, nämligen behovet av bostäder, segregationen och hur man motverkar den, samt klimathänsynen, som borde leda till utvecklandet bl a av lokala arbetsplatser för att minska arbetsresorna.

Cecilia Obermüller från miljöpartiet kritiserade att planprocessen numera ofta raskas över alltför snabbt av stadshusmajoriteten – ”man gör fort och fel”, sade hon, och detta leder till överklaganden som i sin tur tar orimligt med tid. Hon kritiserade den 8-filiga bron som ska leda trafiken från Gamla stan söderut och ville i stället ha kullerstensbeläggning för att bromsa bilarnas framfart, utblicken från Södermalmstorg fick inte heller blockeras, ansåg hon, något som flertalet höll med denna kväll. Samtidigt betonade hon att det var skattebetalarnas pengar det gällde och att man måste se upp med kostnaderna. Idén att allt ska ”gå runt” avvisade hon dock. Någon påpekade därefter att den största näringen i Stockholm är besöksnäringen och folk som kommer hit vill inte titta på stora hus och inglasade gallerior utan på just vattenspeglarna och stadens öppna karaktär som är Stockholms särmerke.

Stadsbyggnadsarkitekten Alexander Wolodarski beskrev sig själv som en arbetare på verkstads-golvet under sina 40 år inom Stockholms stadsbyggnad – en beskrivning som senare ifrågasattes av arkitekten Alexis Ponti som beskrev Wolodarski som utpräglat auktoritär, varpå Wolodarski i sin tur svarade att det visste Ponti ingenting om för de hade aldrig arbetat ihop och detta var bara hörsägen. Wolodarski beskrev det svenska systemet som utpräglat hierarkiskt där framför allt arkitektens roll marginaliserats jämfört med förhållandena i andra länder. Han beklagade också starkt stadsplanekonstens förfall och jämförde med Sveriges storhetstid på 1600-talet då vi byggde städer runt hela Östersjön, liksom han även anförde byggnationen på 20-talet under arkitekten Per Olof Hallmans ledning som en blomstringstid i stadens utveckling då områden som Blecktornsparken, Röda bergsområdet m fl kom till. Då tillhörde Sverige, med Gunnar Asplund i spetsen, världseliten inom stadsbyggnationen. Sedan dess har det gått bakåt och nu befinner sig både arkitektur och stadsplanekunst i botten.

Han betonade också betydelsen av Stockholms fronter mot vattnet, som gjort staden till en av de mest kompletta storstäderna i Europa, alltså Skeppsbron från 1600-talet, Strandvägen från 1800-talet och Norr Mälarstrand från 1900-talet med Stadshuset som kulmen.

Anders Bodin fick frågan om det fanns någonting som han gillade av senare års byggnation och han svarade Hammarby sjöstad och dess pågående ihopbyggnad med Henriksdalsberget samt Annedal i västra Stockholm. Han citerade Dalai Lama som sagt att det finns egentligen bara en konflikt, den mellan kort och lång sikt. Central Park i New York är ett exempel på en satsning som många tyckte var alltför dyrbar när den projekterades men som visat sig synnerligen framsynt och även lukrativ på längre sikt då bostäderna runt omkring inbringar stora pengar. Ett annat framsynt exempel var enligt honom Citybanan i Stockholm och han ville även räkna dit den omtvistade NK-expressen, alltså spårvägen uppför Hamngatan, som bara var den första etappen i en spårväg som skulle sträcka sig ända till N:a strationsområdet norrut och binda ihop Stockholm med Hammarby och Nacka åt det andra hållet.

Diskussionen handlade därefter ett tag om skattebetalarnas pengar, som särskilt Ankersjö ville vara rädd om varvid Cecilia Obermüller påpekade att just Slussenprojektet var extremt dyrbart. Ett annat exempel var Norra länken eller, som det numera heter Förbifart Stockholm, som kommer att gynna biltrafiken till ett pris av en miljard kronor per meter.

Wolodarski föll in i diskussionen och påpekade att rivningarna efter andra världskriget skedde i hela Europa, men att Sverige och Stockholm genom sin tro på modernismen gick längre än någon annanstans. Han jämförde Ringstrasse i Wien med den planerade Förbifarten och återkom till arkitekternas svaga ställning, varpå Ankersjö tog upp förändringsobenägenheten i Stockholm, vilken skrämde iväg arkitekternas ill Malmö och Göteborg där man fortfarande kunde spela en roll och inte som i Stockholm sitta fast i byggprocessen och konservativa värderingar. Arkitektskrået var ett svagt skrå idag, enades man om, och Cecilia Obermüller framhöll att det var viktigt att byggare och arkitekter förstod varandras roller. Skriften "Arkitekturpolitik", som behandlar just dessa problem, rekommenderades.

Monica Andersson, bl a f d borgarråd i Stockholm, som nyligen disputerat i statsvetenskap på avhandlingen "Politik och stadsbyggande", talade om modernismens imperiebyggande men menade samtidigt att man inte helt behövde ta avstånd från modernismen – det behövdes både och, sade hon och framhöll att pendlingen mellan olika ytterligheter kanske var starkare i Sverige än annorstädes. Det var kombinationen modernism/socialdemokrati som skapade modernismens genomslagskraft i Sverige, menade Wolodarski, varpå Monica Andersson replikerade att det var folkpartiet som satt i ledningen när många beslut om rivningar i Stockholm togs. Den enda som protesterade då var Carl Lindhagen. Men Wolodarski backade inte. Modernismen slog igenom med Stockholmsutställningen 1930 och sedan var det bara den som gällde. Han framhöll som sin uppfattning att det inte var staten som skulle avgöra frågan om stil – det var de olika individerna som skulle ha frihet att välja vad som passade var och en, stil och konst skulle vara fria från bojar. Han beskrev Mehrs strategi att inkalla Göran Sidenblad som expert när någon politiker tvekade att ställa sig bakom ytterligare rivningar – på så vis övertygades de av sakkunskapen att detta var nödvändigt.

Anders Clason i publiken berättade om en liknande möte om Stockholm för 40 år sedan och menade att den oerhörda oro som gripit människorna idag när det gäller Slussens ombyggnad har sin grund i citymisslyckandet. Man är rädd att samma sak ska drabba Slussenområdet, förklarade han. Risken är stor att Slussen blir det nya "Plattan".

Frågan kom upp om det var en ny almstrid som nalkades, på vilken Anders Bodin svarade ja. Men Cecilia Obermüller påminde om allt som hade krävts för att riva parkeringshuset Elefanten i city och att 1000 protester om dagen varit nödvändiga för att få ett enigt fullmäktige att slopa planerna på kallbadhus i Riddarfjärden.

När det gällde exploateringsgraden i N:a stationsområdet menade Wolodarski, ansvarig för detta område, att de bostadssociala problemen knappast återfinns i ett hårdexploaterat område som t ex Atlasområdet men fastmer i de glest bebyggda förorterna med stora vindpinade grönormåden mellan husen. Och Monica Anersson återkom och pläderade för sitt m fl:s Slussenförslag med nedgrävd tunnelbana, "Ny syn på Slussen", som skulle lösa alla de problem med öppna vattenytor, fula broar osv som debatten fortsatt att cirkulera kring. För dyrt, menade Ankersjö, medan andra påpekade att den populära överdäckningen är förskräckligt dyr och driver fram ytterligare kommersialisering.

Carl-Johan de Geer påminde om en bestämmelse från 70-talet om att minska antalet filer på Skeppsbron därför att husfasaderna inte tålde så mycket avgaser och han krisiterade skrappt det slarv och den glömska som präglade de nya förslagen. Han påminde om le Corbusier som en gång ville riva hela Stockholm och lägga ut motorleder över alla vatten – "det hade kanske varit lika bra..."

Slutligen fick panelen frågan vem som har makten över planeringen. Susanne Victorin sade att det ytterst var medborgarna som bestämde; hon efterlyste en planprocess utan genvägar där verkligen medborgarnas uppfattningar togs till vara. Frågan uppkom samtidigt vad är som gör det så svårt för denna folkopinion att göra sig hörd – annat än i exceptionella fall – varpå Carl Tham genmälde att bakom hela den förfallsprocess som vi nu åser ligger en marknadifiering av hela samhället, inklusive även offentliga bolag som t ex Jernhusen, som byggt Stocholm Waterfront. Alla drivs av vinstintressen och denna utveckling har svenska folket ställt sig bakom de senaste 15 åren – alltså är det fortfarande medborgarna som bestämmer och när det blir fel beror det på bristen på artikulerade alternativ.

Björn Elmbrant menade att utvecklingen numera drivs framåt av marknad och stadsplanerare medan politikerna ställt sig själva åt sidan. Ett statlig bolag som Jernhusen ägnar sig åt ren bostadsspekulation och makten är koncentrerad till exploateringskontoret.

Anders Bodin var dock mera hoppfull och menade att fler och fler inser att Stockholms värde ligger i de öppna vattnen Riddarfjärden, Klara sjö, mötet mellan Saltsjön och Mälaren vid Slussen. Det är detta som gör Stockholm unikt. Enskilda och organiserade protester har effekt, se bara på Mariabergets bebyggelse som skulle rivs men räddades av Ture Rangström, påminde han.

Kerstin Vinterhed